

Lea Š. Bohinc

SOCIALNO KULTURNO DELO

SOCIALNO DELO Z IGRALNO, GIBALNO-PLESNO, LIKOVNO, GLASBENO IN VIDEO DEJAVNOSTJO

Na Visoki šoli za socialno delo v Ljubljani razvijamo področje, ki smo ga zaradi uporabe ustvarjalnih kulturnih dejavnosti poimenovali "socialno kulturno delo", kar natančneje pomeni "socialno delo z igralno, gibalno-plesno, likovno, glasbeno in video dejavnostjo". Področje razvijamo v sodelovanju z oddelkom ustvarjalnih izobraževalnih programov nizozemske Hogeschool Nijmegen (TEMPUS) in z nemško Hochschule für Sozialarbeit iz Dortmund. Sodelovanje z omenjenima šolama je rodilo tri sklope večdnevni ustvarjalnih delavnic, ki smo jih organizirali za študente, učitelje in sodelavce Visoke šole za socialno delo v Ljubljani aprila, maja in junija 1994.

Umestitev izbirnega predmeta "socialno kulturno delo" v učni program dodiplomskega študija utemeljujemo s potrebo, da bi poklicno znanje prihodnje socialne delavke oziroma delavca obogatili z ustvarjalno kulturno razsežnostjo socialnega dela z ljudmi. Študentje so z danim izbirnim predmetom dobili priložnost, da razvijajo ustvarjalnost na različnih socialnih kulturnih področjih in se hkrati učijo, kako prepoznati, spodbuditi in uporabiti ustvarjalne zmožnosti ljudi, s katerimi se bodo srečali pri delu; kako organizirati in voditi socialne kulturne dejavnosti z namenom sproščanja in aktiviranja psihosocialnih doživljajskih situacij ter omogočanja varnega psihosocialnega prostora in časa za zdravljenje.

V pričujočem prispevku predstavljamo socialno kulturno delo z nekaj izbranih vidikov, s katerimi želimo orisati čimbolj celostno vizijo področja, kot ga razvijamo na Visoki šoli za socialno delo: zakaj socialno delo z ustvar-

jalnimi kulturnimi dejavnostmi?; doživljajsko izkustveni in terapevtski vidik socialnega kulturnega dela; ponudniki in uporabniki v sistemu socialnega kulturnega dela; krožni model načrtovanja in izvajanja socialne kulturne dejavnosti; model socialnega kulturnega dela s skupino; potrebna znanja, sposobnosti in lastnosti za izvajanje socialnega dela z ustvarjalnimi kulturnimi dejavnostmi.

ZAKAJ SOCIALNO DELO Z USTVARJALNIMI KULTURNIMI DEJAVNOSTMI?

Vidik, ki osvetljuje smiselnost uporabe ustvarjalnih kulturnih dejavnosti pri socialnem delu z ljudmi, je socialno delo kot znanost in metoda ustvarjanja prostora in časa za komunikacijo med udeleženci sistema (problema): omogočati, ohranjati in razvijati sporazumevanje - občutenje, poslušanje, pogovarjanje, pogajanje, dogovarjanje, razumevanje... -, ki bo ustvarilo nekaj novega, spremembo, premik iz problematičnih, bolečih medosebnih odnosov.

Iskati možnosti komunikacije v vseh njenih razsežnostih, besednih in nebesednih, vsebinskih in odnosnih, simetričnih in komplementarnih, vzročnih in nevzročnih, zavestnih in nezavednih itn., je zahteven preskus ne le sposobnosti, znanja in izkušenosti, temveč tudi ustvarjalnosti - občutljivosti, pronicljivosti, intuitivnosti, odprtosti, prožnosti, domišljije, izvirnosti in iznajdljivosti socialne delavke ali delavca. Prav tako ustvarjalno je uporabnikovo (klientovo) sodelovanje v procesu iskanja, prepoznavanja in uporabe lastnih zdravilnih virov, učinkovitih vzorcev ravnanja, samopotrditvenih izkušenj in doživljanj, na katerih je smiselno in vredno graditi sedanjost za prihodnost.

V ta namen je uporaba ustvarjalnih kulturnih dejavnosti že zaradi poudarjenih značilnosti novega, drugačnega, svobodnega, enkratnega, lastnega... izredno primeren medij, ki ob zagotovljenem varnem odnosnodinamičnem okviru omogoča in spodbuja komunikacijo med udeleženci v sistemu (problemu). Uporabljamo jo lahko kot samostojno, začetno, sklepno ali kako drugače dopolnjujočo metodo običajnemu pogovoru s posameznikom ali skupino (družino), pač v skladu z značilnostmi udeležencev (tako strokovnjakov kot klientov), narave problema ter prostora in časa s konkretnimi pogoji dela.

V danem okviru nas ne zanima toliko strokovno teoretična razlaga ustvarjalnosti, kar je predmet raziskovanja teoretične psihologije (gl. npr. TRSTENJAK 1981). Glavno in zadostno merilo našega poznavanja snovi je to, kar danes postaja kriterij vrednosti večine pristopov psihosocialne in psihoterapevtske pomoči, namreč, učinkovitost te pomoči. Določena strokovno-teoretična utemeljitev (v našem primeru ustvarjalnosti) je pomembna, kolikor njeno poznavanje prispeva k večji učinkovitosti, uspešnosti metodološkega pristopa, intervencije, načina reševanja problema. Slednje se povratno vrašča v pojmovno ozadje epistemološko-hermenevtičnega referenčnega okvira novih, s teoretičnim razumevanjem obogatenih intervencij.

Omenimo le, da poskušajo človekovo ustvarjalnost razložiti različne psihološke teorije, med njimi na primer asociativna, geštaltistična, psihoanalitična in neoanalitične, humanistične ter sistemska in informacijska. Slednji z razlago ustvarjalnosti kot človekovega zelo učinkovitega, izvirnega in produktivnega preoblikovanja informacij nekako prevzemata primat nad dolgo prevladujočimi asociativnimi razlagami, ki so ustvarjalnost pojasnjevale kot učinek prostih asociacij (TRSTENJAK 1981: 23).

Posebnost socialnega dela z uporabo ustvarjalnih kulturnih dejavnosti je seveda drugačen, besednemu jeziku različen, z njim bolj ali manj usklajen jezik sporazumevanja. Pri tem mislimo na sporazumevanje v najbolj celovitem, integrativnem pomenu: v dualističnem opisu je to sporazumevanje tako na intrapsihični kot interpsihični ravni; v interakcionističnem presega obe posamezni ravni s

poudarkom na interakciji med njima; v kibernetičnem opisu pa se sporazumevanje odvija na ravni odnosov, ki so krožni in jih opredeljujejo čustva, odnosov, v katerih ni ne nepristranskih opazovalcev ne nepristranskega doživljanja ali dejanja, ampak je vsakdo kot celota udeležen v problemu, ta pa ni umeščen v posameznike, temveč v odnose med njimi (BARNES 1994: 50).

Udeleženci v opisanem sistemu se spoznava, izražajo in sporazumevajo skozi gib, ples, igro, glasbo, oblikovanje ali video, ki so lahko vsi mediji ustvarjalnosti. Tovrstna kulturna dejavnost lahko preprosto razveseljuje, sprošča, povzroča ugodje, prispeva k integriranosti posameznika v odnosih; poleg tega se zrašča z značilnostmi, kot so prostovoljnost, spontanost, svoboda, izziv, priložnosti za socializacijo ter rast in razvoj; olajšuje delo z domišljijo, z nezavednim - prispeva lahko k nezavedni, a učinkoviti in trajni rešitvi problema; pogosto je ta jezik v danem prostor in času edini jezik komunikacije (tudi na ravni posameznikovega notranega dialoga) ali pa je najprimernejši jezik za začetek komunikacije; vsakdo se lahko pridruži - važen je proces dejavnosti, ne pa njen končni rezultat (izdelek), kar je eno glavnih pravil socialnega kulturnega dela; končno so tudi sami rezultati kulturne dejavnosti obstojni (izdelki ali posnetki) in jih lahko raziskujemo pozneje, bodisi strokovnjaki sami bodisi skupaj z ostalimi udeleženci sistema (problema).

Igra gibov, zvokov, oblik ..., ki jih ustvari oseba v komunikaciji, ima lahko vlogo optimalnega načina zmanjševanja stresa in tudi v tem smislu zavzema izjemen, bistven položaj v človekovem življenju (ELLIS 1973; LEVY 1983). Njeno spodbujanje in razvijanje prispeva k uravnoteženi rasti osebnosti in medosebnih odnosov in komplementarno dopolnjuje pretežno spoznavni, logično-analitični poudarek socializacijskih, vzgojnoizobraževalnih procesov v zahodnem kulturnem okolju.

DOŽIVLJAJSKO IZKUSTVENI IN TERAPEVTSKI VIDIK SOCIALNEGA KULTURNEGA DELA

Uporaba ustvarjalnih kulturnih dejavnosti v socialnem delu je lahko namenjena zlasti omogočanju in razvijanju pomembnih novih

doživetij udeležencev v sistemu (problemu), takih, ki prispevajo na širokem spektru izkušenj - od evforičnih, zanesenih, razveseljajočih, prijetnih prek nevtralnih, ambivalentnih do neprijetnih, razžalošujočih in še mnogih drugih izkustvenih stanj, ki jih udeleženci doživijo v varnem okviru diadnega ali, še pogosteje, skupinskega (družinskega) odnosa znotraj sistema vzgoje in izobraževanja, socialnega varovanja, psihosocialne pomoči. Taka doživetja prispevajo k samopoznavanju, samopodobi, samopreskušanju posameznika in k razvijanju komunikacije v skupini. Čeprav je primarni namen socialnega kulturnega dela v tem primeru doživljajske narave, so pogosti tudi spremljajoči zdravilni - terapevtski - učinki, ki pa jih ne načrtujemo, analiziramo, raziskujemo, sistematično spremljamo. Lahko pa se skupaj z udeleženci dogovorimo, da od doživljajsko izkustvenega preidemo k terapevtskemu načinu dela.

Plesna, dramska, glasbena in likovna terapija so se najprej razvile v psihiatričnih ustanovah, sprva kot dopolnilna metoda osnovni psihoterapevtski metodi, pozneje, čeprav redkeje, pa tudi kot samostojna terapevtska metoda. Danes delujejo umetnostni terapevti tudi v splošnih bolnicah, zdravstvenih centrih, šolah, zaporih, krajevnih skupnostih, na zasebnih institutih in univerzah. Ustrezna delovnemu mestu in udeležencem (terapevtom in klientom) je seveda narava problematike v terapiji - telesne bolezni, travme in poškodbe, razvojne motnje in senzomotorične težave, psihiatrične motnje, čustvene ali vedenjske motnje ter psihosomatske težave, komunikacijske težave in motnje v odnosih, zasvojenosti, zlorabe, težave pri učenju, staranju itn. Terapevt in klient se navadno dogovorita o osrednji problematiki, načinu, trajanju in cilju terapije, ta dogovor pa lahko glede na potek dela sporazumno spreminjata. Terapevt sistematično spremlja in analizira proces zdravljenja, v katerem je ustvarjalna kulturna dejavnost sredstvo za izražanje in posredovanje osebnih čustev in občutkov drugim ljudem.

PONUDBNIKI IN UPORABNIKI V SISTEMU SOCIALNEGA KULTURNEGA DELA

Kar želimo poudariti, je zgolj povzetek že povedanega o odnosu in vlogah ponudnikov (socialnih delavk in delavcev, terapevtk in terapevtov) in uporabnikov (klientskih sistemov) v procesu socialnega kulturnega dela in psihosocialne pomoči. Za socialno delo z ustvarjalnimi kulturnimi dejavnostmi je še zlasti pomembno, da gredo izvajalci sami aktivno skozi proces kulturnega ustvarjanja. Slednje ne pomeni umetniškega ustvarjanja po družbeno priznanih (ali nepriznanih) estetskih merilih. V vsakomur od nas so zametki ustvarjalne kulturne dejavnosti v igri, gibu, plesu, glasovih in zvokih, oblikah našega otroštva, ko so bile te dejavnosti najbolj naraven, spontan način našega samoizražanja in sporazumevanja. Ta pogosto pozabljen način je ustvarjalni vir vsakega človeka, v njem je presežen in zabrisan razkorak med strokovnjakom in klientom, vzpostavljen je primarniši odnos med "jaz" in "ti", ki prosto zavzemata in menjavata obsežen repertoar vlog (človek kot igralec in pripovedovalec zgodb, SARBIN 1986; cilj terapije je pomagati ljudem doseči širok repertoar vlog z medsebojno integriranimi posameznimi vlogami, LANDY 1990), doživljajskih stanj, odnosnih vzorcev; ustvarjalnost vre in se plodi z vsako novo izkušnjo, ki oživi v varnem prostoru in času socialno kulturnega okvira.

Prav tako pomembno je, da prepoznamo in spodbujamo ustvarjalnost ne le v mejah kulturnih dejavnosti, temveč tudi v načinu klientovega celostnega sodelovanja v procesu psihosocialne pomoči in v odkrivanju klientovih doslejnjih ustvarjalnih načinov učinkovitega reševanja problemov. Podobno tudi ponudnikova ustvarjalnost ni omejena le na kulturno dejavnost, temveč na celoto njegove udeležbe v sistemu (problemu). Učinkovitost socialnega kulturnega dela in psihosocialne pomoči se odraža pri vseh udeležencih sistema, tako pri uporabniku kot pri ponudniku, saj se poraja v odnosu "vmes" ("in the between", BARNES 1994: 39) in se od tod krožno, z zankami povratne zveze vključuje v sistem.

Naprej, problema ne vidimo v klientu in njegovi značajski strukturi, temveč v njegovi odnosni dinamiki oziroma v načinu njegove

komunikacije (BARNES 1994). Zato je tudi naše delovanje v vlogi socialne delavke oziroma delavca, terapevtke oziroma terapevta osredotočeno na klientovo odnosno strukturo v vsej njeni večplastnosti, kjer gibalno-plesna, igralna, glasbena, likovna in video govorica bogato prispevajo k večji integriranosti klienta in klientskega sistema kot odnosne celote.

KROŽNI MODEL NAČRTOVANJA IN IZVAJANJA SOCIALNE KULTURNE DEJAVNOSTI

Načrtovanje ustvarjalnih kulturnih dejavnosti v socialnem delu so na Hogeschool Nijmegen sistematizirali v obliki petstopenjskega krožnega procesa, ki vključuje možne zanke povratne zveze. Gre za učni model formalnega načrtovanja socialnih kulturnih dejavnosti, kakršne izvaja socialna delavka oziroma delavec s posamezniki in skupinami vseh starosti in v različnih ustanovah: centrih za socialno delo, osnovnih in srednjih šolah, vzgojnih zavodih, zaporih, domovih za ostarele, zavodih za invalidne osebe, psihiatričnih institucijah itn. Model je uporaben tudi kot pomoč pri dokumentaciji in sistematičnem spremljanju socialnega kulturnega dela, prilagojenega vrsti ustvarjalne kulturne dejavnosti, naravi problematike, značilnostim uporabnikov in ponudnikov, ponudnikove ustanove in pogojev dela itn.

1. Na prvi stopnji socialna delavka oziroma delavec oceni potrebe in interese svojih klientov. Pri identifikaciji danih potreb se opira na strokovno teoretično znanje o različnih dejavnostih človekovega psihofizičnega razvoja, ki narekujejo določene potrebe in interese ali sovplivajo pri njihovem nastanku in razvoju.

2. Na drugi stopnji socialna delavka oziroma delavec razvija in načrtuje program. Pri tem v programu pušča dovolj prostora za morebitne spremembe, ki lahko nastanejo kot odgovor na spremembe v življenju in razvoju klienta. Socialni delavec ima na voljo različne strategije razvoja programa. Izbira strategije je odvisna od več dejavnikov: (a) od vrste organizacije (ustanove), ki ji socialna delavka oziroma delavec pripada, in njenih ciljev, namenov, potreb, poslanstva; (b) od njenega oziroma njegovega znanja in sposobnosti uporabe znanja o človeškem razvoju pri načrtovanju;

(c) od njene oziroma njegove sposobnosti identificirati potrebe, interese in nagnjenosti klienta ter ustvariti priložnosti, ki spodbujajo ustvarjalno ravnanje; (d) od njene oziroma njegove sposobnosti identificirati potrebe in interese tako posameznika kot skupnosti in njun medsebojni odnos (nasprotovanje, tekmovalnost itn.).

Na tej stopnji mora socialna delavka oziroma delavec prevesti identificirane potrebe v cilje svojega programa. Potrebe posameznika, organizacije (ustanove) ali/in skupnosti mora za ta namen "presejati" v procesu, v katerem upošteva namere svoje ustanove, izvedljivost programa in interese klienta (klientskega sistema).

3. Na tretji stopnji socialna delavka oziroma delavec dejansko izvede program. Program se odvija v periodah, ki so podobne življenjskemu ciklu. Crompton navaja 5 takih obdobij: predstavitev, "odskok", dozorevanje, nasičenje, upadanje (ali podaljšanje) s petrifikacijo ali dokončnim izničenjem. V fazi nasičenja lahko načrtovalka oziroma načrtovalec spremeni obliko ali trajanje življenjskega cikla programa, ki ga izvaja, lahko ga "osveži" tudi z novostmi ali novimi soizvajalci ipd. Upadanje programa je naraven in neizogiben sklep življenjskega cikla. Program se lahko ohrani v ozkem krogu navdušencev in se kot tak ("okamnel") nadaljuje. V nasprotnem primeru se program konča.

4. Na četrti stopnji socialna delavka oziroma delavec ovrednoti program. Kadar ocena vrednosti poteka v eni od faz programa, ko se ta še ni končal, govorimo o "formativnem vrednotenju". Če pa ocenjujemo vrednost programa, ki se je že končal, govorimo o "sumativnem vrednotenju". Uporaba enega ali drugega načina vrednotenja je odvisna od načrtovalkega ali načrtovalčevega namena (revizija ali končna ocena), pa tudi od časovnega okvira, v katerem vrednoti. Včasih je primerno izvesti tako formativno kot sumativno vrednotenje - s tem zelo poglobimo bazo podatkov, na podlagi katerih sprejemamo odločitve.

5. Na peti stopnji socialna delavka oziroma delavec pregleduje program ter vnaša popravke in spremembe. To se dogaja ob vsakem sumativnem vrednotenju. Z odločitvijo za

novo različico programa se ves cikel začne znova.

MODEL SOCIALNO KULTURNEGA DELA S SKUPINO

Socialno kulturno delo je individualno in skupinsko, s sistemskim strokovno-teoretičnim in metodološkim pristopom v socialnem delu pa skupinsko delo vse bolj prevladuje, saj si prizadevamo v ekspertno-klientski sistem vključiti čimveč pomembnih udeležencev, tako na strani klienta kot na strani strokovnjaka. V vzgojnih in prevzgojnih ustanovah in raznih domovih in zavodih in skupnostih pa je socialno delo z ustvarjalnimi kulturnimi dejavnosti sploh bolj skupinsko kot individualno. Lahko je nestrukturirano (skupna sta na primer čas in kraj srečevanja, vsebina pa je prosta, vsakdo dela svoje delo), pogosteje pa strukturirano (izvajajo skupno nalogo ali raziskujejo skupno temo) z zelo širokim okvirom strukturiranosti (od zelo ohlapnih do povsem specifičnih navodil), mogoče pa je kombinirati oba načina. Priporočljiva velikost socialno kulturne skupine je od 6 do 12 članov, v določenih okoliščinah pa jih je lahko tudi več.

Marian Liebman v knjigi *Art Therapy for Groups* (LIEBMAN 1986) navaja vrsto dejavnikov socialnega kulturnega dela (govori sicer o terapevtskem modelu, ki pa je dovolj splošen tudi z vidika doživljajsko izkustvenega poudarka na delu s skupino), ki jih v nadaljevanju na kratko predstavljamo. Pri tem bi želeli v doslej pretežno znanstven, abstrakten pojmovni okvir vnesti možen vsebinski opis konkretnega, stvarnega dogajanja.

1. Sestava skupine

Skupino lahko opredelimo z vidika vodje (kdo, sovodja, plačilo?), članov skupine (kdo, obveščanje, vključenost osebja ustanove...), prostora (velikost, osvetljenost, ogrevanost, voda, sanitarije, oprema, skladiščenje izdelkov, zvočna izolacija, stroški...), časa (primernost, razporeditev dejavnosti...) in materialov in pripomočkov (za gib in ples in igro na primer blazine, spalne vreče, kasetofon, posneta glasba, reflektorji, video kamera in rekorder ipd.; za glasbo na primer blazine, različni ritmični ter melodični instrumenti, kasetofon, posneta glasba, notni material ipd.; za risanje, slikanje,

plastično oblikovanje na primer svinčniki, oglje, različne barve, papir, platno, tkanina, glina, les, kovina, čopiči, lopatke, strgala, palete, stojala, umetnostna literatura ipd., za video na primer video kamera in rekorder, video kasete, oprema za montažo posnetkov in glasbe ipd.).

2. Težko spremenljivi dejavniki, ki vplivajo na skupino

Dejavniki v ustanovi (urnik ustanove, podpora ustanove in osebja, nameni ustanove...), prostorski dejavniki (velikost, prehodnost, hrup iz sosednih prostorov, primernost tal...), vpliv klientov (potrebe, pričakovanja, psihofizične zmožnosti, podobnosti in razlike...); čustva in občutki (ki jih udeleženci vnesejo v sistem).

3. Cilji in nameni

Razlogi, želje, pričakovanja, zaradi katerih se je neka skupina sestala.

4. Omejitve skupine in osnovna pravila

Vnaprejšnje omejitve (na primer število članov skupine, morebitna potrebna prisotnost na določenem številu srečanj, način izločanja članov, ki ne spoštujejo pravil skupine itn.), skupno dogovorjena temeljna pravila o medosebnih odnosih (poslušanje, neprekinjanje, spoštovanje, pravočasni prihodi, sodelovanje, odmori, pogovarjanje med delom, kajenje, skupna odgovornost ipd.).

5. Odprte ali zaprte ali polodprte skupine

Odločitev o odprtosti skupine za nove člane, od česar je odvisna raven poglobljenosti in intimnosti odnosov.

6. Vloga vodje

Navzočnost sovodje (kot model za druge člane, kot intervizor ali občasni supervizor itn.), sodelovanje pri delu (pasivna ali aktivna ali kombinirana udeležba), vodenje (bolj ali manj demokratično, kombiniranje), transfer in projekcija v vodjo (zlasti v psihoterapevtsko usmerjenih skupinah - pomembno je upoštevati oboje).

7. Običajni dnevni red srečanja

Uvod in ogrevanje (10 do 30 min.), izbira ustvarjalne dejavnosti, teme in sama dejavnost (20 do 45 min.), pogovor in sklep (30 do 45 min.). Posamezno srečanje traja ponavadi uro in pol do dve uri; če gre za delavnico, pa več ur dnevno.

Uvod in ogrevanje. Uvod je namenjen

medsebojnemu uglaševanju, sproščanju in spoznavanju (če je to potrebno), pri čemer že lahko uporabimo konkretne ustvarjalne dejavnosti (igro, gib, zvoke, oblike), ki dopolnjujejo pogovor. Dobro se je dogovoriti o osnovnih pravilih ter pojasniti logiko in namen socialne kulturne dejavnosti v dani skupini. Pri igralni ali plesni dejavnosti bodo člani skupine na primer sedli v krog in se po navodilih vodje osredotočili na svoje dihanje, na trenutno počutje, na pričakovanja in doživljanje v skupini. Mogoče bo vsak z gibom in/ali glasom izrazil svoje občutke, želje, ali se na ta način predstavil v skupini - zdaj se udeleženci že ogrevajo. Pri likovni dejavnosti bo morda krožil list papirja ali kos gline, vsakdo bo kaj narisal, naslikal ali po svoje dognetal, oblikoval glino in se tako predstavil. Včasih se je primerno pogovoriti o osnovnih pravilih, načinih dela, o morebitni temi srečanja ali o novostih, o spremembah že dogovorjenega.

Izbira ustvarjalne dejavnosti ali teme. Ta je odvisna od značilnosti udeležencev in narave morebitne problematike, od načina sestajanja, od danega trenutka v procesu odnosne dinamike skupine (predstavljanje in spoznavanje, oblikovanje skupine, senzibiliziranje, vživljanje in identifikacija, soočanje s konflikti in njihovo reševanje v skupini ...). Ustvarjalna dejavnost lahko poteka na ravni uživanja v (pretežno senzomotorični) igri, simboličnega igranja vlog (individualnih, skupinskih) ali igranja v igrah s pravili (kjer se s spremembo pravil igre spremeni sistem).

Dejavnost. To je čas, ko so udeleženci zaptoljeni v delo, ki je individualno ali skupinsko ali kombinirano. V okviru delavnic, ki smo jih letos organizirali na Visoki šoli za socialno delo v Ljubljani, so udeleženci spoznali in preskusili različne ustvarjalne tehnike - pri likovni dejavnosti na primer slikanje, kolaž, izdelovanje mask, plastično oblikovanje iz papirja - ki so jih nato uporabili za izražanje osebnih čustvenih stanj v določenih socialnih situacijah - doživljanje strahu, jeze, radovednosti, hrepenjenja, igrivosti v konkretnih okoliščinah v lastni družini, v razredu, v množici, v samoti ... Pri gibalno-plesni dejavnosti so udeleženci individualno, v parih, v trojicah in v skupini spoznavali svoje telo, občutljivost, meje svojega zaupanja, zmožnosti stika in bližine, vodenja

in prepuščanja, agresivnosti; doživeli in izrazili so možnosti in vloge ritma, prostora, različne ravni in hitrosti gibanja, napetosti, dinamiko skupine; z lastno koreografijo gibanja so uprizorili osebne konfliktna situacije in ob pomoči in sodelovanju skupine eksperimentirali z različnimi rešitvami konfliktov. V igralni (dramski) delavnici so gibalnemu izrazu dodali dramskega - igro vlog z režijo in spreminjanjem vlog, pripovedovanje zgodb, nemo in besedno uprizoritev, na primer konfliktnih situacij z dela, uporabo glasu in zvoka, rekvizitov. V video delavnici so po seznanitvi z osnovnimi tehničnimi podatki in praktični vaji individualno, v parih in v manjših skupinah izvedli različne ustvarjalne projekte (posnetki z intervjuji in montažo) na lastne teme (na primer prostitucija, predstavitev ustanove) - v izredno delovnem vzdušju so se med udeleženci razvijali zaupanje, sodelovanje, intimnost...

Pogovor. To je naravni del socialne kulturne dejavnosti, običajen v uvodni in sklepni fazi srečanja, med samo dejavnostjo pa ga lahko po dogovoru tudi odpravimo, kar pogosto poglobi intenzivnost doživljanja. V terapevtsko naravnanih skupinah je pogovor namenjen tudi analizi in raziskovanju odnosne dinamike v procesu zdravljenja. Ustvarjalna kulturna dejavnost je lahko samozadostna, pogosto pa služi kot izhodišče za poglobljen pogovor, ki sledi eksperimentiranju in ki lahko pripelje do novih uvidov ali pa le-te ozavesti, utrdi.

Pogovor je tudi priložnost, da udeleženci izrazijo svoje nove želje in predloge za nadaljnji potek dela v skupini. S pogovorom lahko osvetlijo ali dopolnijo vsebine, ki so jih izrazili z gibom, igro, zvokom, obliko ali posnetkom. Pomembno je, da se vodja zaveda, kako vsaka razlaga pove več o razlagalcu kot o predmetu razlage, zato je najpomembnejša razlaga samega ustvarjalca.

Sklep srečanja. Po navadi je pomembno, da se srečanje konča bodisi z neko sklepno vajo ali ritualom bodisi s pogovorom, ki zaokroži dogajanje v skupini. Sklep srečanja je tudi prehod iz ustvarjalno zgoščenega v bolj vsakdanje življenje, pri tem pa je važno, da nihče ne odhaja z odprtim, žgočim problemom. K "vračanju" v vsakdanjost lahko pripomore tudi tako banalna stvar, kot je skupno pospravljanje prostora, v katerem je potekalo srečanje skupine.

Zelo smiselno je, da vodja (ob pomoči morebitnega sovodje) ovrednoti socialno kulturno srečanje skupine. Pri tem mu je lahko v pomoč enotni obrazec zapisa, kamor zapiše na primer osnovne podatke: datum, kraj, uro, število udeležencev; namen srečanja; temo in način dela; počutje (vzdušje) skupine v procesu srečanja; pobude, odzive in stvaritve posameznikov; kratek opis in ovrednotenje lastnega dela (vodje) in odnos z morebitnim sovodjem. Na podlagi takih zapisov vodja lažje spremlja ter načrtuje socialno kulturno delo s posamezno skupino.

Ob koncu tega podpoglavja želimo poudariti, da je opisani način socialno kulturnega dela s skupino le eden od veliko možnih načinov dela, prilagojenega številnim dejavnikom, ki vplivajo nanj. Pa tudi znotraj podanega modela je mogoče svobodno spreminjati potek izvajanja, saj je predpostavljeni model abstrakcija, ki jo je treba vsakokrat oživiti s konkretnimi vsebinami.

POTREBNA ZNANJA, SPOSOBNOSTI IN LASTNOSTI ZA IZVAJANJE SOCIALNEGA DELA Z USTVARJALNIMI KULTURNIMI DEJAVNOSTMI

Verjetno se bo vsakdo, kdor se sreča s socialnim kulturnim delom, vprašal, kdo ga lahko opravlja. In ker nas je večina izgubila stik s kulturnim ustvarjanjem, podvomimo vase kljub širokemu znanju socialnega dela, socialne psihologije, psihologije osebnosti in družine, sociologije, systemske teorije, teorije komunikacije in kibernetike, skupinske dinamike in metod psihosocialne pomoči - znanju, ki ga študentka oziroma študent lahko pridobi s študijem na Visoki šoli za socialno delo v Ljubljani. Ob visoki poklicni etiki (in dodat-

nem poznavanju sodobnih psihoterapevtskih smeri, če posameznika zanima terapevtsko delo z ljudmi) in organizacijskih sposobnostih za vodenje praktične dejavnosti v skupini je potrebna nagnjenost do kakšnega ustvarjalnega kulturnega področja in dosti praktičnih vaj, ki jo lahko oseba pridobi na različne načine (v umetnostnih šolah, na tečajih, v ustvarjalnih kulturnih delavnicah, na seminarjih, pri permanentnem izobraževanju, pri študiju in na specializaciji na ustreznih šolah v tujini). Zaenkrat je precej manj možnosti, da bi se v podobni obliki (razen seveda z rednim študijem ali študijem ob delu) doizobrazil kdo z doseženim umetniškim poklicem, če nima pedagoške izobrazbe, ki zagotavlja precej obsežno znanje za izvajanje socialnega kulturnega dela. Pedagoška fakulteta v Ljubljani na podoben način kot Visoka šola za socialno delo sodeluje s Hogeschool Nijmegen, in sicer z oddelkom za ustvarjalno (umetnostno) terapijo, ob sedanjem permanentnem izobraževanju na tem področju pa pripravljajo tudi specializacijo iz "pomoči z umetnostjo". Za interno rabo so pripravili več gradiv, iz katerih v marsičem črpa tudi pričujoči prispevek in so navedena ob koncu. Kulturnim ustvarjalcem, ki jih zanima socialno kulturno delo, lahko za zdaj priporočamo udeležbo na socialnih kulturnih delavnicah in delavnicah, ki se ukvarjajo s treningom občutljivosti, komunikacijskimi veččinami, skupinsko dinamiko ipd., in udeležbo na socioterapevtskih, rekreativnih ipd. taborih za otroke, mladostnike in odrasle, pa tudi individualno sodelovanje z učitelji Visoke šole za socialno delo ali Pedagoške fakultete, z učitelji, ki jim lahko svetujejo in pomagajo pri osvajanju potrebnih socialnopsiholoških in drugih znanj.

Literatura

Graham BARNES (1994), *Justice, Love and Wisdom*. Zagreb: Medicinska naklada.

Interno gradivo Hogeschool Nijmegen:

— Hogeschool Nijmegen, Department of Creative Educational Courses.

— Social Pedagogical Assistance.

Interno gradivo Pedagoške fakultete v Ljubljani:

— Glasbena terapija. Povz. po: K. BRUSCIA, *Case Studies in Music Therapy*.

— Kreativna likovna terapija. Povz. po: A Dialogue with James Hillman.

— Kreativna terapija - drama. Povz. po: S. JENINGS, *Remedial Drama*.

— Kreativna umetnostna terapija za skupine. Povz. po: M. LIEBMAN, *Art Therapy for Groups*.

— Plesna terapija. Povz. po: I. BARTENIEFF & D. LEWIS, *Body Movement*.

Robert J. LANDY (1990), *The Concept of Role in Drama Therapy*. *The Arts in Psychotherapy* 17: 223-230.

Anton TRSTENJAK (1981), *Psihologija ustvarjalnosti*. Ljubljana: Slovenska matica.